ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 3.1–3

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 20.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 20.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

LUTFULLAYEVA DURDONA
Lisoniy assotsiatsiyalarda milliy tafakkurning voqelanishi
(Vatan assotsiativ maydoni misolida) 7

MIRZAYEV IBODULLA
Xomskiyning “Til va ong” asari, generativ tilshunoslik konsepsiyasi
va professor Baxtiyor Mengliyevning tarjimonlik mahorati....10

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
Бадиий диалог таржимасида коммуникатив вазиятни тўғри англаш зарурати
(Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романининг янги русча нашри мисолида) 16

ЧЎТМАТОВ ЖЎРАБЕК ОМОНОВИЧ
«Ҳикмат» сўзининг араб лексикографик манбалари асосидаги лексик-семантик таҳлили.... 19

ЧОРИЕВ ТАВАККАЛ РАВШАНОВИЧ
Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий идиостилида
«Саг//ит» концептининг лингвопоэтик хусусиятлари....25

UMURQULOV ZAFAR BEKPO‘LATOVICH
Alisher Navoiy ijodida so‘z qadri va nutq odobi talqini....34

UBAYDULLAYEV ALISHER ABDUSALOMOVICH
Ogahiy tarjimasidagi asarlar leksikasining tarixiy-etimologik tahlili
(“Axloqu-l-Muhsiniyn” asari misolida) 37

IBRAGIMOV SHEXROZBEK TO‘LQINJON O‘G‘LI
Tashbih va epitetlarning pragmatik talqini: tarjimada ekspressivlik va
stilistik ekvivalentlik....41

IBRAGIMOV JASURBEK TULKINJON O‘G‘LI
Jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlar
(“Beowulf” ingliz eposi misolida)....47

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologizmlarning yondosh birliklar bilan o‘zaro aloqasi 51

QOBILOV MIRZIYO ESHNOZAR O‘G‘LI
O‘z qatlamga oid antroponimlar tasnifi 55

ISRAILOVA SAODAT TURAPOVNA
Rang komponentli birliklarning mental birliklarda aksi....58

RO‘ZIMATOVA DILNOZA
Rasmiy munosabatlarda murojaat birliklarining shaxs ijtimoiy maqomining ifodalanishi....62

XUSANOVA NAFISA ZOKIRJON QIZI
Ertak janrida dialogning strukturaviy va funksional poetikasi
(Ingliz va o‘zbek xalq ertaklari misolida)....65

XABIBULLAYEVA FAZILAT XABIBULLO QIZI
“Boburnoma”dagi saroy-ma’muriy xizmat unvonlarining inglizcha tarjimalarda berilishi 69

MUSTAFAYEV ELYOR ODIL UGLI
Theoretical foundations for the classification of phraseological units in english 73

МУНДАРИЖА

TURSUNOVA DILSHODA XOLDIN QIZI
“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da qurol-aslaha nomi bilan bog‘liq folklorizmlar 77

YAVKOCHEVA FERUZA HUSAN QIZI
Types of english speech-language pathology dictionaries according to semantic relations 81

SHUKUROV RAHMATILLO MIRZATILLAYEVICH
Farg‘ona viloyati tarixiy oykonim, gidronim va oronimlarining leksik-semantik tasnifi hamda sotsiolingvistik tahlili 86

XALIQULOVA MUSHARRAF EGAMNAZAR QIZI
Maqol lingvistik, kognitiv va madaniy fenomen sifatida 90

O‘RAZOV ALISHER DONIYOROVICH
O‘zbek tilida substantiv leksemalar semantik shajarasining ifodalanishida pragmatik omillar 93

DJURAYEVA MAXBUBA USMANOVNA
Emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalarining lingvistik talqini 96

ADABIYOTSHUNOSLIK

ABDULLAEV RAMAZON
Муиззий ва Ҳофиз шеъриятида адабий таъсир ва ижодий ворислик. 99

ARSLONOV ABDIMUROD KAROMATOVICH
“Qisasi Rabg‘uziy” asari poetikasi va badiiy-estetik xususiyatlari xususida.....104

АЛИМАРДОН ҲАЙИТОВ
Али Қушчининг ўғли ҳам олим бўлган.....108

DR. DONIYOR K. KELDIYOROV
Wounded memory and hybrid identity in Khaled Hosseini’s the kite runner.....112

IBRAGIMOV JAVOHIR TO‘LQINJON O‘G‘LI
Harold Lambning “Tamerlane: the earth shaker” romanida amir temur xarakterining badiiy ifodasi 116

RAXIMOVA UMIDA SOLIYEVNA
Ona obrazining ramziy va mifopoetik talqini: inglizzabon va o‘zbek adabiyoti misolida 121

MNAJATDINOVA MAKARYA
Hozirgi qoraqalpoq xotin-qizlar lirikasida psixologik metamorfoza 126

JIENBAEV MUSA AZATBAEVICH
XX-XXI asr lirikasida Odissey obrazining transformatsiyasi.....130

RADJABOVA MUXTASAR DAVRANBEKOVNA
Arab tilida talabalarning yozuv malakasini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining tatbiqi.....134

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

EMOTSIYA, KONSEPT VA EMOTSIONAL KONSEPT TUSHUNCHALARINING LINGVISTIK TALQINI

Djurayeva Maxbuba Usmanovna
Termiz shahridagi 4-umumiy o'rta ta'lim maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
djurayevamaxbuba54@gmail.com

Antropotsentrik tilshunoslik tilni inson tafakkuri, hissiy tajribasi va madaniyati bilan birgalikda o'rganishni talab qiladi. Shu sababli emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalarini bir darajadagi hodisa sifatida talqin qilish to'g'ri emas. Emotsiya – boshdan kechiriladigan hissiy holat; konsept – voqelik haqidagi bilim, obraz va bahoning mental tuzilmasi; emotsional konsept esa hissiy tajribaning tilda va madaniyatda konseptuallashgan modelidir. Sh. Usmonova lingvokulturologiyada til va madaniyat aloqasini konseptosfera hamda madaniy ma'nolar orqali yoritadi. Emotsiya, konsept va emotsional konseptning nazariy chegaralarini aniqlash o'zbek tilidagi "***quvonch", "g'am", "qo'rquv", "g'azab", "uyat", "g'urur"*** va ***"or-nomus"*** konseptlarini izchil tahlil qilish uchun metodologik asos yaratadi[1].

Lingvistika emotsiyaning fiziologik mohiyatidan ko'ra uning qanday nomlanishiga va verbal belgilar orqali qanday namoyon bo'lishiga e'tibor qaratadi. Hissiyot quvonch, g'am, qo'rquv, uyat kabi nomlar bilan bevosita ifodalanishi; yuzning qizarishi, ovozning titrashi, ko'zga yosh kelishi singari belgilar bilan metonimik tarzda ko'rsatilishi; ko'ngli ko'tarildi, qoni qaynadi kabi obrazlarda esa metaforik konseptuallashishi mumkin. Z.Kyovechesh emotsional konseptlarning katta qismi metafora va metonimiya asosida tuzilishini, ularning kognitiv model yoki freym shaklida tashkil topishini ta'kidlaydi. Shu bois emotsiyani ifodalovchi birliklarni tahlil qilishda hissiyot nomi bilan bir qatorda uning lisoniy belgilari va qo'llanish vaziyati ham hisobga olinadi[2].

Badiiy matnda emotsiya nominatsiyasi va uning kontekstual mazmuni o'rtasidagi farq yaqqol kuzatiladi. "… Otabek yangi tanishlar kelganida: "Tinchsizlamadingizlar, bil'aks quvontirdingizlar"" (A.Qodiriy, "O'tkan kunlar", 2-b.), – deydi. Bu yerda ***quvonch*** fe'l orqali bevosita nomlangan, lekin oldingi kontekstda tanishlar yo'qligi va yolg'izlik tufayli yuzaga kelgan zerikish aytilgani sababli hissiyotning ssenariysi ham ko'rinadi: yolg'izlik → muloqot → ijobiy baho → quvonch. Hissiy holatning yuzaga kelish sabablari, uning nutqiy ifodasi va kontekstual oqibatlarini birgalikda tahlil qilish emotsiyaning konseptual mazmunini aniqlashga xizmat qiladi.

A.Cho'lpon esa quvonchni tabiat va inson ruhiyati uyg'unligida beradi: ***"Har yil bir keladigan bahor sevinchi yana ko'ngillarni qitiqlay boshladi"*** (Cho'lpon, "Kecha va kunduz", 3-b.). "Sevinch" nominatsiyasi "ko'ngil" va "qitiqlamoq" birliklari bilan birikib, hissiyotni ichki makonda harakat qiluvchi kuch sifatida tasvirlaydi. Z.Kyovechesh ta'kidlagan fiziologik, xulqiy va ekspressiv javoblarning emotsiya bilan metonimik bog'lanishi[3] o'zbek badiiy manbalarida ham sermahsul tahlil mezoni bo'la oladi.

Konseptni so'zning lug'aviy ma'nosiga tenglashtirish uning mazmunini toraytiradi. So'z konseptni nomlaydi yoki faollashtiradi, konsept esa bilim, obraz, baho, assotsiatsiya va madaniy tajribani qamrab oladi. S.G.Vorkachev lingvomadaniy konseptni tushunchaviy, obrazli, qadriyatli va lisoniy qatlamlarni birlashtiruvchi sintezlangan birlik sifatida tavsiflaydi. Bizningcha, bu model emotsional konseptlar uchun ayniqsa mos, chunki hissiyot haqidagi bilimda tushuncha va obraz bilan birga baho ham doimo faol qatnashadi[4].

Sh.Usmonova lingvokulturologiyaning vazifalari qatorida til konseptlarini shakllantirishda madaniyatning ishtiroki va konseptosferani aniqlash masalasini alohida ko'rsatadi. Bu nuqtai nazardan "***uyat"***ni faqat "noqulay hissiy holat" sifatida ta'riflash yetarli emas: uning o'zbek tilidagi mazmuni hayo, andisha, el nazari, obro', yuz, tarbiya kabi birliklar bilan qanday bog'lanishini tekshirish kerak. Bunday bog'lanishlar katta materialda takroran tasdiqlangandagina milliy-

[1] Usmonova Sh. Lingvokulturologiya. – Toshkent, 2019. – B. 33–34.
[2] Kövecses Z. Conceptualizing Emotions: A Revised Cognitive Linguistic Perspective // Poznań Studies in Contemporary Linguistics. – 2014. – Vol. 50(1). – P. 15–18.
[3] Kövecses Z. Conceptualizing Emotions: A Revised Cognitive Linguistic Perspective. – 2014. – P. 17–19.
[4] Воркачев С. Г. Ex Pluribus Unum: лингвокультурный концепт как синтезное образование // Вестник РУДН. Серия: Лингвистика. – 2016. – Т. 20. – № 2. – С. 18–20.; Воркачев С. Г. Ex Pluribus Unum... – 2016. – С. 19–20.

madaniy belgi haqida xulosa chiqarish mumkin. Shu sababli har qanday o‘zbekcha ifodani oldindan milliy xususiyat sifatida baholashdan saqlanish lozim[1].

Emotsional konseptni emotsiya haqidagi konseptuallashtirilgan bilim modeli deb belgilash mumkin. Z.Kyovechesh uning tarkibida konseptual metaforalar, metonimiyalar, aloqador konseptlar va kognitiv-madaniy modellarni ajratadi[2]. Masalan, ***g‘azab*** konseptining mazmuni “kuchli norozilik” tarzidagi lug‘aviy ta’rif bilan cheklanmaydi. “Qoni qaynadi”, “jahli chiqdi”, “o‘zini bosdi” birliklari g‘azabning turli bosqichlarini – kuchayish, tashqi namoyon va nazoratni ko‘rsatadi.

Somatik belgi ham emotsiyaning muhim verbalizatori bo‘la oladi. Kyovechesh g‘azab uchun tana issiqligi, qo‘rquv uchun tana haroratining pasayishi, g‘urur uchun ko‘krakni kerish, uyat uchun qizarish kabi aloqalarni metonimik asosda izohlaydi. O‘zbek badiiy matnida esa g‘am ko‘pincha yuz, ko‘z va ovoz bilan beriladi. O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” asaridagi “Onam yana ma’yus jilmaydi” (O‘.Hoshimov, “Dunyoning ishlari”, 9-b.) misolida “ma’yus” salbiy hissiy fonni, “jilmaydi” esa tashqi mimik belgini ifodalaydi. Qarama-qarshi semantik ishoralarning birikishi onaning ichki iztirobini sodda “g‘am chekdi” ifodasidan kuchliroq ochadi. Bu misol emotsional konseptning diskursiv mazmuni lug‘aviy nominatsiyadan keng ekanini ko‘rsatadi[3].

Emotsiya tili yuqori darajada obrazli. Z.Kyovechesh metafora va metonimiyani emotsional konseptning markaziy tarkibiy qismlari deb hisoblaydi[4]. Metafora hissiyotni boshqa tajriba sohasi orqali anglatadi, metonimiya esa hissiyotning sabab yoki oqibat belgisi orqali uning o‘ziga ishora qiladi. Shu farqni saqlash tahlil aniqligini oshiradi. Masalan, “ko‘ngli ko‘tarildi”da yuqoriga yo‘nalish orqali ijobiy holat metaforik modellashtirilsa, “yuzi kuldi”da mimik natija “***quvonch”***ga metonimik ishora qiladi.

Erkin A’zam qissasida “mo‘ylovini alam va nadomat bilan ... yulib tashlagan bo‘lardi” (E. A’zam, “Chapaklar yoki chalpaklar mamlakati”, 1-b.) tasviri hissiyot nomlarini xatti-harakat bilan birlashtiradi. ***“Alam”*** va ***“nadomat”*** bevosita nominatsiya, mo‘ylovni yulish esa hissiy zo‘riqishning xulqiy belgisi sifatida ishlaydi. Bunday kontekstlarni “emotsiya nominatsiyasi — xulqiy reaksiya — baholash” modeli asosida o‘rganish hissiy holatning leksik ifodasi bilan uning xulqiy va baholovchi belgilari o‘rtasidagi munosabatni aniqlashga imkon beradi. A.Vejbitskaya emotsiyalarni tillar va madaniyatlar kesimida o‘rganib, hissiy ma’nolarni bevosita tarjima ekvivalentlariga tenglashtirishdan ehtiyot bo‘lish zarurligini ko‘rsatadi. Z.Kyovechesh[5] ham keyingi ishlarida tanaviy asoslanganlik (embodiment) bilan bir qatorda kontekst va madaniy modelning rolini kuchaytiradi. Shu sababli o‘zbek tilidagi ***“uyat”, “or-nomus”*** yoki ***“g‘urur”*** konseptlari boshqa tildagi shame, honor, pride birliklari bilan faqat lug‘aviy tarjima asosida tenglashtirilmasligi kerak[6].

O‘zbek tilida ***“ko‘ngil”***ning emotsional markaz sifatida faol ishlatilishi ham alohida e’tibor talab qiladi. “Ko‘ngli yozildi”, “ko‘ngli cho‘kdi”, “ko‘ngli og‘ridi” kabi birikmalar turli emotsiyalarni bitta somatik-madaniy markaz atrofida tashkil etadi. A.Cho‘lponning yuqoridagi “ko‘ngillarni qitiqlay boshladi” va “ko‘ngillari yozilgan” misollari buning badiiy dalilidir. “Ko‘ngil”ni yurakning oddiy sinonimi sifatida cheklamasdan, hissiyot, istak va ruhiy holatlarni bog‘lovchi konseptual birlik sifatida o‘rganish maqsadga muvofiq. Bunday talqin kengroq til materiali asosida tekshirilishi kerak. Biroq bu xulosa frazeologik, paremiologik va korpus materiallari bilan kengroq tasdiqlanishi lozim.

Emotsional konseptlarni o‘rganishda birinchi mezon – konsept nomi bilan cheklanmaslik. Masalan, “***g‘am***”ni qayg‘u, alam, hasrat, iztirob, ma’yuslik kabi nominatsiyalar bilan birga “ko‘ngli cho‘kdi”, “yuragi ezildi”, “ko‘ziga yosh keldi” singari verbalizatorlar ham qamrab olinishi kerak. Ikkinchi mezon – har bir kontekstda sabab, hissiy holat, tana yoki nutq belgisi, xulqiy reaksiya va oqibatni ajratish.

Uchinchi mezon – turli turdagi lingvistik manbalardan foydalanish: lug‘at konseptning yadro ma’nosini, frazeologiya va paremiya jamoaviy obraz hamda bahoni, badiiy matn esa hissiy ssenariyning real diskursdagi ishlashini ko‘rsatadi. To‘rtinchi mezon – milliy xususiyatni takroriy dalil bilan asoslash. Beshinchi mezon – konseptlarni o‘zaro aloqada ko‘rish: ***“quvonch–g‘am”, “qo‘rquv–jasorat”, “uyat–or-nomus”, “g‘urur–kibr”*** kabi munosabatlar emotsional konseptosferaning ichki tuzilishini ochadi.

Ko‘rib chiqilgan nazariy yondashuvlar emotsional konseptning turli jihatlarini izohlaydi. Kyovechesh modeli emotsiyaning metaforik, metonimik va asosini aniq tushuntiradi. Sh.Usmonova va S.Vorkachev esa konseptning til-madaniyat kesishmasidagi baholovchi va obrazli qatlamlarini yoritadi. O‘zbek til-

[1] Usmonova Sh. Lingvokulturologiya. – Toshkent, 2019. – B. 33–34.
[2] Kövecses Z. Metaphor and Emotion. – Eötvös Loránd University, Budapest. – P. 1–3.
[3] Kövecses Z. Conceptualizing Emotions: A Revised Cognitive Linguistic Perspective. – 2014. – P. 17–19.
[4] Kövecses Z. Metaphor and Emotion. – Eötvös Loránd University, Budapest. – P. 1–4.
[5] Kövecses Z. Conceptualizing Emotions: A Revised Cognitive Linguistic Perspective. – 2014. – P. 15–28.
[6] Wierzbicka A. Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – P. 1–7.

idagi emotsional materialni tadqiq etishda ushbu yondashuvlarning birini mutlaq ustun qo‘yish emas, ularni empirik vazifaga qarab uyg‘unlashtirish samaraliroq. Shu asosda emotsional konseptga quyidagi ishchi ta’rifni taklif etamiz: emotsional konsept – muayyan hissiy holat haqidagi bilim, baho, tanaviy tajriba, obraz va madaniy me’yorlarni birlashtiruvchi hamda leksik, frazeologik, paremiologik va diskursiv vositalar orqali verbalizatsiya qilinadigan dinamik mental-madaniy tuzilma. Bu ta’rifda “dinamik” belgisi muhim: konsept lug‘atdagi tayyor ta’rif emas, turli kontekstlarda ayrim belgilarini faollashtiradigan tizimdir[1].

Emotsiya, konsept va emotsional konseptni farqlash tadqiqotning terminologik aniqligini ta’minlaydi. Badiiy misollar shuni ko‘rsatadiki, emotsiya o‘zbek tilida nominatsiya bilan birga “ko‘ngil”, yuz, mimika, xatti-harakat va sababiy ssenariy orqali ham ochiladi. A.Qodiriy quvonchni ijtimoiy yaqinlik bilan, A.Cho‘lpon bahor va “ko‘ngil” modeli bilan, O‘.Hoshimov g‘amni “ma’yus jilmayish” orqali ifodalash bilan, Erkin A’zam esa alam va nadomatni xulqiy reaksiya bilan bog‘laydi. Shuning uchun keyingi tadqiqotlarda emotsiya nomlarini sanash emas, verbalizator – konseptual belgi – kognitiv mexanizm – madaniy baho zanjirini tahlil qilish maqsadga muvofiq. Bizningcha, aynan shu yo‘l o‘zbek tilining emotsional konseptosferasini dalillarga tayangan holda modellashtirish imkonini beradi.

Rezyume: Maqolada emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalari kognitiv tilshunoslik va lingvomadaniyatshunoslik asosida farqlanadi. Kyovechesh, A. Vejbitskaya, Vorkachev va Usmonova qarashlari o‘zbek badiiy matnlaridagi misollar bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Emotsional konseptni nominatsiya, metafora, metonimiya, somatik belgi, baho va madaniy model birligida o‘rganish taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: emotsiya, konsept, emotsional konsept, lingvokognitivistika, lingvomadaniyatshunoslik, konseptualizatsiya, verbalizatsiya, emotsional semantika, konseptual metafora, milliy-madaniy xususiyat, emotsional konseptosfera.

Резюме: В статье разграничиваются понятия эмоции, концепта и эмоционального концепта с позиций когнитивной лингвистики и лингвокультурологии. Подходы З. Кёвечеша, А. Вежбицкой, С. Г. Воркачева и Ш. Усмановой рассматриваются на материале узбекских художественных текстов. Предлагается анализировать эмоциональный концепт через номинацию, метафору, метонимию, соматические признаки, оценку и культурную модель.

Ключевые слова: эмоция, концепт, эмоциональный концепт, когнитивная лингвистика, лингвокультурология, концептуализация, вербализация, эмоциональная семантика, концептуальная метафора, национально-культурная специфика, эмоциональная концептосфера.

Resume: The article distinguishes emotion, concept and emotional concept from cognitive-linguistic and linguocultural perspectives. The views of Kövecses, Wierzbicka, Vorkachev and Usmonova are discussed through examples from Uzbek literary texts. Emotion concepts are proposed to be analyzed through nomination, metaphor, metonymy, bodily signs, evaluation and cultural models.

Keywords: emotion, concept, emotional concept, cognitive linguistics, cultural linguistics, conceptualization, verbalization, emotional semantics, conceptual metaphor, national and cultural specificity, emotional conceptual sphere.

[1] Kövecses Z. Emotion Concepts. – New York: Springer-Verlag, 1990. – P. 33–49.; Wierzbicka A. Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – P. 1–7.; Воркачев С. Г. Ex Pluribus Unum... – 2016. – С. 18–20; Usmonova Sh. Lingvokulturologiya. – Toshkent, 2019. – B. 33–34.